

Prezimovanje in prelet ptic v Škocjanskem zatoku in Zalivu Polje pri Kopru

Wintering and overflight passage of the birds in the
Škocjanski zatok and Zaliv Polje (the Škocjan and
Polje Bays) near Koper (Slovenia, Yugoslavia)

IZTOK GEISTER

KLJUČNE BESEDE: prezimovanje ptic, morski biotop, zavarovanje, Koper,
Slovenija

KEY WORDS: wintering of the birds, marine biotope, conservation, Koper,
Slovenia

Sprejeto: 3.2.1981

IZVLEČEK

V letih 1979-1980 so bile v neposredni okolici Kopra (Škocjanski zatok, Zaliv Polje) opazovane vodne ptice iz vrst nepevk. Evidentiranih je bilo 48 vrst, večidel na preletu, nekatere tudi na prezimovanju. Opravljeno je bilo tudi štetje pogostejših vrst.

ABSTRACT

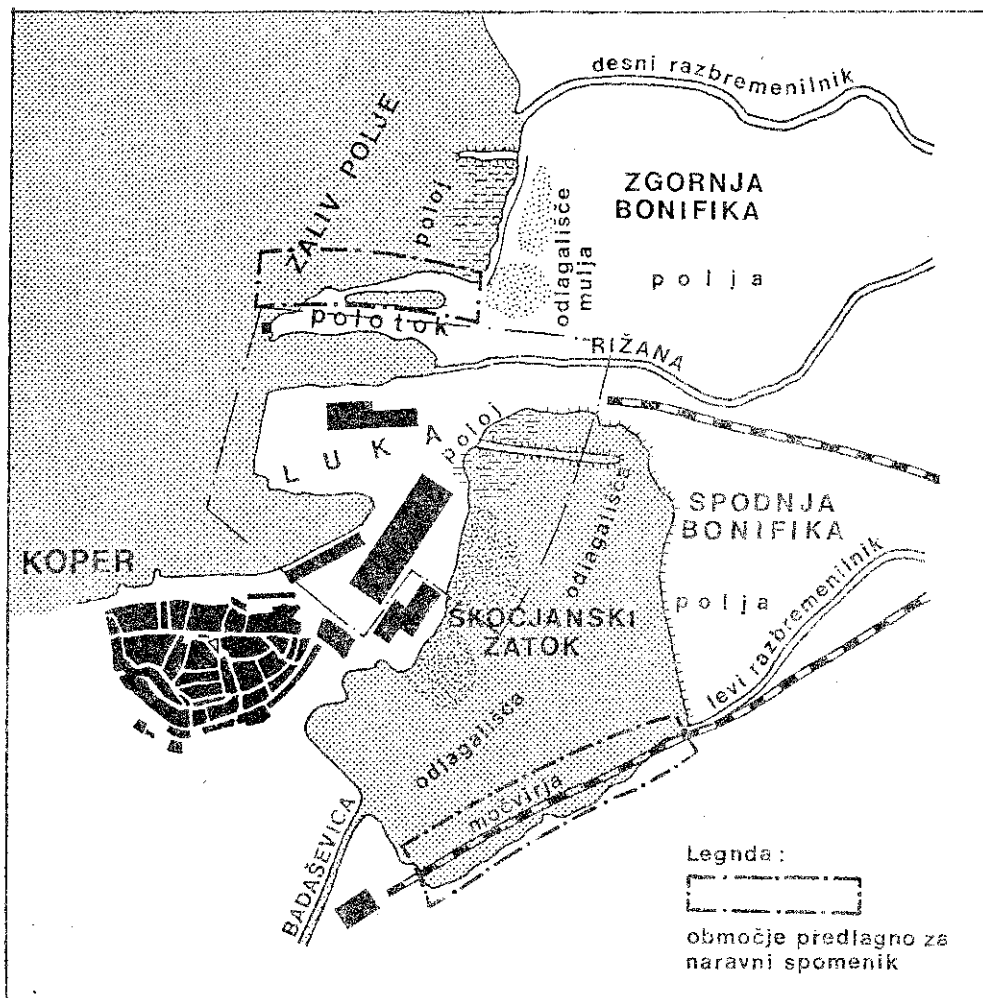
In the years 1979-1980 there were observed, in the immediate neighbourhood of Koper (the Škocjan and Polje Bays), the aquatic non-singing-birds. There have been recorded 48 species, most of them on their overflight passage, and some wintering as well. The counting of the more frequent species was carried, too.

1. UVOD

V letih 1978 in 1979 sta me na Koprsko vodili dve raziskovalni nalogi:

- a) kartiranje brškinke *Cisticola juncidis* in
- b) ornitološki atlas.

Železniška proga, ki je leta 1978 presekala zatok, je po eni strani omogočila doslej neznan vpogled v trstišča ob cesti Bertoki-Škocjan, obenem pa je bilo ta poseg razumeti kot zadnje opozorilo, da se Škocjanskemu zatoku pišejo zadnje ure. Z nasprotne strani se namreč meter za metrom pogloblja v zaliv luško odlagališče gradbenega materiala in smeti. Nič manjše presenečenje me ni čakalo v zalivu med ustjem Rižane in ankaransko bolnico, imenovanem Zaliv Polje. Samotne mrtvice na tamkajšnjem polotoku so edinstvene na naši obali, tudi obsežnemu polju (verjetno umetno ustvarjenemu) ne najdemo enakega. Vendar tamkajšnje poglobljanje morja na eni strani in zasipavanje mulja na drugi strani kajpak ni nič drugega kot priprava zemljišča za kasnejšo industrializacijo in s tem uničenje habitata.

Sl. 1 - Lega Škocjanskega zatoka in Zaliva Polje.

Fig. 1 - The situation of Škocjanski zatok and Zaliv Polje (the Skocjan and Polje Bays) near Koper.

2. METODA

V obdobju od 4.1.1979 do 22.11.1980 sem opravil 15 terenskih obhodov na območju Škocjanskega zatoka in Zaliva Polje. Najbolj sistematično (enkrat na mesec) sem obiskoval to območje od oktobra 1979 do maja 1980. Pot me je vsakokrat vodila od novega zatoka razpolavljajočega nasipa v Luki Koper in tamkajšnjih položev prek stalno naraščajočega luškega odlagališča na že ustaljeno odlagališče za Intereuropo pa skozi Bonifiko med cesto za Intereuropo in Badaševico, ob njej do železniške postaje, od tam ob progi mimo močvirij ob vzhodni obali zatoka do levega rižanskega razbremenilnika oziroma mostu na železniški cesti pa spet

ob razbremenilniku nazaj do ustja in potem po nasipu, ki varuje spodnjo Bonifiko pred morjem do luške ograje, mimo tovarne železniške postaje in Petrola do Rižane, po cesti, ki pelje po južnem robu zgornje Bonifike v tankersko пристanišče, pred vhodom vanj na desno k mrtvicam na samotnem polotoku, ob prostranem položju na eni in velikem odlagališču mulja na drugi strani do desnega rižanskega razbremenilnika, kjer sem uredil zapiske, si umil škornje in se z avtobusom izpred ankaranske bolnice vrnil v Koper.

Ceprav so v zapisnik, razumljivo, zajete tako pevke kot nepevke, ne glede na to, ali sem jih opazoval na vodi ali na kopnem, so predmet te razprave le vodne ptice iz vrst nepevk. Kot je pokazala sečoveljska skušnja (G e i s t e r , Š e r e , 1977), je za ugotavljanje pevk primernejši lov z mrežami.

3. REZULTATI OPAZOVANJA

Gavia stellata, rdečegrli slapnik: 22.11.1980 sem opazoval primerek te vrste v Zalivu Polje pred ankaransko bolnico. Poleg tega, da ima značilno privihan kljun, ga je bilo mogoče prepoznati tudi po še dobro vidnem zamolklo rdečkastem vratu.

Gavia arctica, polarni slapnik: veliko več težav mi je pri določanju povzročal kadaver, ki sem ga našel na obali Škocjanskega zatoka 4.1.1979, neposredno po novoletnem polarnem valu. V vseh splošnih priročnikih namreč piše, da je med slapniki rdečegrli edini, ki ima v zimskem perju pike. Vendar se poleg pik na letalnih krovcih, razločno vidi bele pravokotne lise na ramenskih peresih, pa tudi pri določanju slapnikov premalo upoštevana bočna belina.

Podiceps ruficollis, mali ponirek: mali ponirki se zadržujejo največ na dotokih v Škocjanski zatok: Badaševici in levem rižanskem razbremenilniku ter v spodnjem močvirju ob železniški progi. Največ, 74, sem jih naštel v oktobru, nato se je njihovo število zmanjšalo (decembra 24, februarja le še 12) in marca nisem videl nobenega več. Zanimivo, da so se 20. oktobra preganjali in cvrčali v razbremenilniku kot med svatovanjem.

Podiceps cristatus, čopasti ponirek: opazoval sem jih trikrat, in sicer 30.12.79 (7 ex.), 29.1.70 (5 ex.) in 22.11.10. (2 ex.), vse v Zalivu Polje pred ankaransko bolnico, kar priča o stalnem prezimovališču.

Podiceps auritus, zlatouhi ponirek: 22.11.1980 sem opazoval primerek te vrste v Zalivu Polje pred ankaransko bolnico. Podoba zlatouhega ponirka mi je bila tedaj še sveža z opazovanjem v Bobovku pri Kranju 5.11.

Podiceps nigricollis, črnogrli ponirek: 31.3.1980 sem v Zalivu Polje pred ankaransko bolnico opazoval 4 primerke črnogrlega ponirka z značilno privihanim kljunom.

Phalacrocorax carbo, veliki kormoran: v priljubljenem zadrževališču ponirkov pred ankaransko bolnico sem 29.1.1980 opazil na kolu sredi morja negibno postavo v drži, značilni za kormorana. Daljnogled je domnevo potrdil.

Ardeola railloides, čopasta čaplja: čopasto čapljo, ki jo v Sečovljah lahko vedno vidimo, sem tukaj opazil enkrat samkrat: 19.5.1980 (3 ex.) ob mrtvici za Intereuropo.

Egretta garzetta, mala bela čaplja: primerke te vrste sem srečaval večidel v Zalivu Polje na tamkajšnjih odlagališčih mulja: 9.10.1979 (1 ex.), 24.4.1980 (2 ex.) in 22.11.1980 (1 ex.). Na plitvini zahodno od ustja levega rižanskega razbremenilnika pa sem 29.5.1980 videl čepeti 6 malih belih čapelj.

Ardea cinerea, siva čaplja: sivo čapljo sem videval pozimi ob vsakem obisku, in sicer družno 3-8 primerkov. Največ, 12, jih je 24.4.1980 čepelo na koncu sveže navoženega pomola, ki razpolavlja zatok. 27.2. sem našel na koncu takrat še kratkega nasipa truplo sive čaplje z imobilizirano perutjo. Ljudje, ki so našli žival z zlomljeno perutjo, so ji najbrž hoteli na ta način pomagati.

Ardea purpurea, rjava čaplja: primerke te vrste sem opazoval le dvakrat: 31.3.1980 je zatok preletelo 6 primerkov, 24.4.1980 pa eden.

Anser anser, siva gos: 4.1.1979 sem na zorani njivi na spodnji Bonifiki prepodil štiri divje gosi.

Tadorna tadorna, duplinska gos: 29.1.1980 sta v Škocjanskem zatoku med srebrnimi galebi plavali dve duplinski gosi.

Anas penelope, navadna žvižgavka: 27.2.1980 je med čopastimi črnicami počivalo v Škocjanskem zatoku 8 navadnih žvižgavk.

Anas crecca, kreheljč: jato 33 kreheljčev sem preplašil 20.10.1979 na odlagališču za Intereuropo.

Anas platyrhynchos, mlakarica: v oktobru sem naštel 61, v novembru 58, v januarju 78 in v februarju 144 mlakaric, medtem ko jih decembra in marca nisem opazil. Oktobra in februarja opazovane mlakarice so plavale na odprtem morju v Zalivu Polje. Od 58 v oktobru na odprtem morju opazovanih primerkov je bilo 23 samcev. Aprila sem naštel na celotnem območju le jato 22 samcev na plitvini pred levim rižanskim razbremenilnikom, kar pomeni, da so samice tačas že valile. Maja je bilo samcev le še 14, kar pomeni, da so bili ostali ta čas že zaposleni z rejo mladičev.

Anas querquedula, reglja: 31.3.1980 sem naštel 8 regelj ob odlagališču za Intereuropo, 24 pred ustjem Badaševice in 3 v ustju levega rižanskega razbremenilnika.

Anas clypeata, žličarica: 24.4.1980 je preletelo Škocjanski zatok 6 žličaric v formaciji ena za drugo.

Aythya fuligula, čopasta črnica: 27.2.1980 je počivala sredi zatoka jata 31 čopastih črnic.

Numenius phaeopus, tenkokljuni škurh: med opazovanjem položnika in črnorepih kljunačev pozno popoldne 2.4.1980 sta priletela dva tenkokljuna škurha in se namenila počivati ob luži na odlagališču mulja v Zalivu Polje.

Numenius arquata, veliki škurh: 24.4.1980 sta se dva velika škurha spreletela vzdolž luškega odlagališča v zatoku, 22.11.1980 pa je eden preletel Zaliv Polje.

Tringa tetanus, rdečenogi martinec: 20.11.1979 sta bila opažena dva primerka v Zalivu Polje.

Tringa nebularia, zelenonogi martinec: posamični zelenonogi martincaji so bili opaženi vsak mesec razen decembra in januarja. največ (16) sem jih naštel 24.4.1980 v Zalivu Polje.

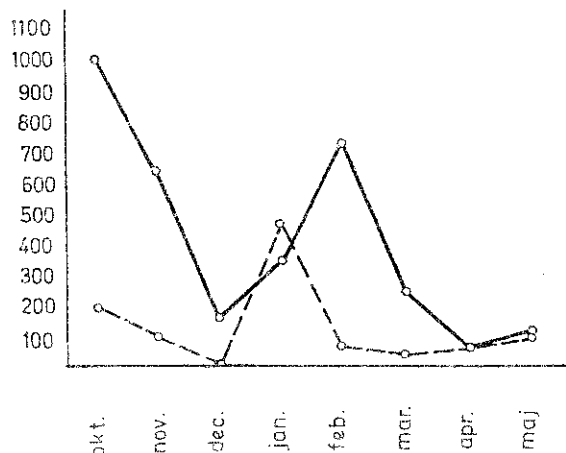
Phylomachus pugnax, togotnik: togotnike sem opazoval le spomladi od 27.2. do 19.5., največ, 16, pa 24.4.1980 ob mrtvici za Intereurope.

Tringa ochropus, pikasti martinec: 9.10.1979 sem opazoval 9 primerkov pikastega martinca ob mrtvici na polotoku v Zalivu Polje, 24.4. pa dva ob nasipu pred južno Bonifiko. Datum 19.5., ko sem ga opazoval na luškem odlagališču, lahko pomeni že letovanje, saj so znani primerki iz tega obdobja tudi iz doline Drnice.

Tringa glareola, močvirski martinec: zanimivo, da je bil v vsem opazovanem obdobju opažen 1 sam primerek močvirskega martinca, in sicer 24.4.1980 ob močvirju ob progi.

Tringa hypoleucos, mali martinec: primerek malega martinca sem opazoval 2.4.1980 na luškem položju.

Larus ridibundus, rečni galeb: manjše koncentracije rečnega galeba so bile pred Intereurope, pred ustjem levega rižanskega razbremenilnika in na osečnem otočku v Zalivu Polje, največje pa na luškem položju, kjer sem 20.10.1979 naštel 650 primerkov. 20.11.1979, ko so prečrpavali mulj iz Zaliva na odlagališče, sem na blatu naštel 250 primerkov. Porazdelitev po mesecih prikazuje slika 2.

Sl. 2 - Pogostnostna porazdelitev rečnih in srebrnih galebov *Larus ridibundus* in *L. argentatus* v zimi 1979/80.

Fig. 2 - A frequency distribution of river and silver gulls, *Larus ridibundus* in *L. argentatus* v zimi 1979/80.

Zanimivo je ločeno zadrževanje po starostnih razredih. Tako je bilo od 80 primerkov na luškem položju 27.2. le 10 drugoletnih primerkov, medtem ko je bilo od 85 primerkov istega dne v močvirju ob progi kar 73 drugoletnih primerkov. 19.5. je bilo na plitvini pred ustjem levega rižanskega razbremenilnika poleg 30 drugoletnih primerkov še vedno 70 odrasčencev.

Larus argentatus, srebrni galeb: največja koncentracija srebrnega galeba je bila 29.1.1980 v ustju razbremenilnika, kjer sem naštel 260 primerkov. Porazdelitev po mesecih prikazuje slika 2. Presenetljivo, da ob decembrskem obisku nisem videl nobenega srebrnega galeba. 19.5. sem na plitvini pred ustjem levega rižanskega razbremenilnika od 90 primerkov naštel 30 drugoletnih primerkov.

Chlidonias leucopterus, beloperuta čigra: primerek te čigre sem opazoval 19.5.1980 pred Intereuropo.

Alcedo atthis, vodomec: posamezne vodomce sem srečal v močvirju ob progi v oktobru, novembru in decembru, kasneje nič več.

Aythya marila, rjavka: 29.1.1980 sem v ustju Badaševice opazil tri čopastim črnicam podobne race. Samici z značilno belo liso okrog kljuna sem po priročniku na kraju samem z lahkoto prepoznal za rjavki. Ptice niso bile posebno plašne.

Mergus merganser, veliki žagar: 31.3.1980 so se na odprtem morju, kakih 200 metrov od obale v Zalivu Polje, pozibavali 4 veliki žagarji, 2 samca in 2 samici.

Rallus aquaticus, posamične mokože sem videl ob vsakem obisku do konca januarja, kasneje jih nisem več opazil.

Gallinula chloropus, zelenonoga tukalica: število opaženih zelenonogih tukalic se je od oktobra, ko sem jih naštel 21, zmanjšalo na 1 primerek v februarju.

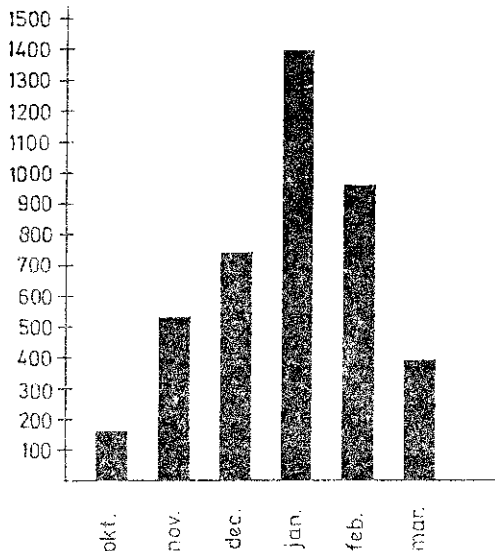
Fulica atra, črna liska: liska je v Skočjanskem zatoku pozimi najštevilnejša vrsta. S svojim stanovitim vedenjem v jati daje lokaliteti čar in vrednost prezimovališča. V zimi 1979/1980 se je jata počivajočih lisk selila od ustja levega rižanskega razbremenilnika (jeseni) k ustju Badaševice (spomladi). Porazdelitev lisk po mesecih prikazuje histogram (sl. 3).

Haematopus ostralegus, morska sraka: 31.3.1980 sem med rednim štetjem galebov v Luki Koper na levi strani v zatok segajočega nasipa mimogrede in nekoliko v ozadju opazil samotno "pribo". Po opravljenem štetju sem se z daljnogledom vrnil k njej, vendar sem šele zdaj dobro videl, da ima rdeč kljun. Kot nalašč se je morska sraka, ki jo dobro poznam s Severnega morja, dvignila in odletela naravnost proti meni, se nad mano zasukala, tako da sem jo lahko opazoval od spodaj in od zgoraj, nato sem jo izgubil izpred oči.

Himantopus himantopus, polojnik: 2.4.1980 je po samotni luži na odlagališču mulja v Zalivu Polje bredel polojnik v družbi dveh črnorepih kljunačev.

Charadrius dubius, mali deževnik: prvega malega deževnika sem opazil 2.4.1980 na položju v Zalivu Polje.

Charadrius hiaticula, komatni deževnik: tega, pri nas dokaj redkega preletnika, sem opazoval enkrat samkrat, in sicer 19.5. na prečnem nasipu v Lukii Koper z razdalje 10 metrov.

Sl. 3. - Histogram prezimujočih lisk v zimi 1979/80

Fig. 3. - The histogram of wintering loons in the winter of 1979/80.

Charadrius alexandrinus, beločeli deževnik: jeseni sem opazoval zadnjega beločellega deževnika (2 ex.), sicer pogostega gnezdilca na tem območju, 9.10.79, spomladi pa prvega že 31.3.80 (5 ex.).

Pluvialis apricaria, navadna prosenka: 31.3. sem na polju v Zalivu Polje opazoval letno obarvan primerok skandinavske podvrste navadne prosenke *P. a. altifrons*.

Pluvialis squatarola, črna prosenka: 9.10.1979 sem na prodnatem osečnem otočku v Zalivu Polje opazoval 8 primerkov črne prosenke. Kot nalašč so v soncu privzdigovale peruti, da se je lepo videla temna podpazdušna lisa, kar je zelo olajšalo determinacijo.

Vanellus vanellus, priba: jeseni sem zadnje pribe opazoval 20.10.1979 (2 ex.) na luških poljih, spomladi pa prve že 27.2.1980 (22 ex.) na plitvini ob ustju levega rižanskega razbremenilnika.

Calidris minuta, mali prodnik: vsa opažanja so spomladanska, segajo pa od 24.4. (1 ex.) do 13.6. (7 ex.), večidel v mrtvice na polotoku v Zalivu Polje. Največ, 27, sem jih opazoval 19.5. na luškem polju.

Calidris ferruginea, srpokljuni prodnik: 13.5.1980 sem na luškem polju med malimi prodniki opazil popolnoma opečnato rdeče obarvanega srpokljunega prodnika.

Calidris alpina, spremenljivi prodnik: neposabno, docela severnjaško doživetje so mi poklonili spremenljivi prodniki, ko so se 9.10.1979 povsem nenadejano kot roj kobilic usuli na poloj in se na površini enega samega kvadratnega metra namenili k počitku na eni nogi. Naštel sem 25 dremajočih kepic. Predramili so se šele, ko sem se približal na razdaljo 10 metrov, in odskakljali, sprva po eni nogi malo stran in se kot eden dvignili ter bliskovito, kakor so se bili pojavili, tudi izginili. Najkasnejše spomladansko opažanje spremenljivega prodnika pa je datirano s 6.5.1980 (1 ex.) ob mrtvici na polotoku v zalivu Polje.

Gallinago gallinago, kozica: kozico sem prepodil samo dvakrat: 31.3.1980 v Zalivu Polje in 9.10.1979 ob ustju levega rižanskega razbremenilnika, vsakih po 1 primerek.

Limosa limosa, črnorepi kljunač: dva črnorepa kljunača sem opazoval 31.3.1980 pred Intereuropo, 2.4.1980 pa ob luži na odlagališču mulja v Zalivu Polje skupaj s položnikom.

4. DISKUSIJA

Po dolgoročnem urbanističnem načrtu (do leta 2000) naj bi na območju našega opazovanja prišlo do naslednjih sprememb namembnosti zemljišča:

- a) Škocjanski zatok naj bi zasuli in izsušili;
- b) cesta naj bi nekdanji zatok delila na dva dela: zahodni del naj bi zavzemala Luka, vzhodnega pa industrijska cona;
- c) nova štiripasovna vpadnica naj bi dokončno zadušila močvirje ob progi; na mestu častitljivega trstišča je predvidena bencinska črpalka;
- d) reko Rižano naj bi prestavili v strugo sedanjega desnega razbremenilnika oziroma čim bolj zahodno od sedanje struge;
- e) spodnja Bonifika naj bi bila poslej le še industrijska cona, zgornja pa luško skladišče.

Glede na to, da je slovensko varstvo narave, če ne izrecno, pa vsaj tiho, pristalo v takšno degradacijo obalnega pasu, ima vrednotenje zbranih favnističnih podatkov lahko le značaj opravila post festum.

Mislím, da lahko popisane vrste razdelimo predvsem na tri naravovarstveno pomembne vrstne kategorije:

- a) vrste, ki množično prezimujejo na opazovanem območju;
- b) vrste, ki med preletom naših krajev redno počivajo na opazovanem območju;
- c) v Sloveniji redko pojavljajoče se vrste.

Ad a)

Med vrste, ki množično prezimujejo na opazovanem območju, smemo šteti predvsem lisko *Fulica atra*, rečnega galeba *Larus ridibundus* in srebrnega galeba *Larus argentatus*. Nekoliko manj izrazito sta prisotna tudi mlakarica *Anas platyrhynchos* in mali ponirek *Podiceps ruficollis*. Iz ekologije prehranjevanja vemo, da liska, mlakarica in mali ponirek potrebujejo plitvo vodo, ki omogoča pobiranje hrane s tal. Takšen način prehranjevanja omogoča Škocjanski zatok v optimalni meri. Rečni galeb se prehranjuje s pobiranjem nižjih živali na polojih, srebrni galeb pa tudi v suburbaní coni, na smetiščih, v našem primeru na luškem odlagališču smeti.

Ad b)

Med vrstami, ki med preletom naših krajev redno počivajo na opazovanem območju, moramo omeniti predvsem pobrežnike *Limicola* in med njimi zlasti prodnike *Calidris*, ki med prehranjevanjem brodirjo po plitvinah in tekajo po polojih. Ker je plitvin in polojev na naši obali izredno malo, tudi v sečoveljskih solinah jih skorajda ni, se bodo morali severni gostje (iz Skandinavije in polarnega kroga) po izginotju tega habitata z naše obale izogniti našim krajem.

Ad c)

Mnenja o favnistični vrednosti redkih vrst so med strokovnjaki sicer različna, vendar imajo kljub nekakšnemu ekshibicionističnemu temelju vzgojno-vzpodbujevalni pomen. Tudi naravoslovni turizem, kakor si ga zamišljamo, saj pri nas v favnistiki ni uveljavljen, bi močno pritegnil takšen raritetni magnet. Med vrste, ki so pri nas redko opazovane, lahko nedvomno štejemo morskoro *Haematopus ostralegus* in polojnika *Himantopus himantopus*, ki sta poleg tega tudi za splošni okus zelo atraktivna.

Z degradacijo obstoječih vodnih biotopov v Skocjanskem zatoku in Zalivu Polje torej izgubljam v več pogledih pomembno avifavnistično lokaliteto. Zlasti neprecenljiva bo izguba plitvin in polojev v luki in Zalivu Polje. Vrednost trstišč ob železniški progi pa bo mogoče dokončno oceniti šele po pregledu gnezdik s tega območja.

Kljub temu, da je jasno, da se napovedani degradaciji ni mogoče več izogniti, predlagam, naj krajevne oblasti, skupaj z varstveniki naravne dediščine, premislijo, kaj izgubljam, in naj ohranijo v izobraževalne in turistične namene dve sublokaliteti, dve avifavnistični okenci: polotok z mrtvicami v Zalivu Polje in trstišče ob železniški oprog. Tako bi na obali imeli poleg velikega spomenika kratkovidnosti tudi dva majhna naravna spomenika.

5. POVZETEK

V obdobju dveh let 1979-1980 so bile na območju neposredne okolice mesta Koper na slovenski obali opazovane in evidentirane prezimujoče in preletne vrste ptic. Štetje najbolj pogostih vrst *Fulica atra*, *Larus ridibundus*, *Larus argentatus*, *Anas platyrhynchos* in *Podiceps ruficollis* je bilo izvedeno v obdobju oktober-maj v zimi 1979/1980.

Presenečenje pomeni pozno pojavljanje prodnikov *Calidris*, ki sem jih na preletu opazoval še junija. Opazovane so bile tudi nekatere v Sloveniji redko pojavljajoče vrste (*Haematopus ostralegus*, *Himantopus himantopus*).

Najbolj množična vrsta na prezimovanju na opazovanem območju je liska *Fulica atra*, ki ji glede prehranjevanja optimalno ustreza nizka voda v Skocjanskem zatoku. Glede na to, da so pri nas plitvine in poloji silno redki in skromni, pomenijo počivajoči prodniki *Calidris* na plitvinah in polojih na zahodnem bregu zatoka, ki pripada Luki Koper in Zalivu Polje, izjemno dragocnost.

Z urbanističnim načrtom je predvidena degradacija teh habitatov. V izobraževalne in turistične namene avtor predlaga ohranitev dveh sublokalitet: trstišča ob železniški progi v zatoku in polotoka z mrtvicami v Zalivu Polje.

Zahvala

Varnostni službi Luke Koper, ki mi je s permanentno dovolilnico omogočila nemoteno delo na luškem območju, se zahvaljujem za njeno razumevanje, Invest-biroju Koper pa za prijaznost in dragocene informacije.

6. LITERATURA

Geister, I. & D. Sere, 1977: Prispevek k poznavanju ornitofavne Sečoveljskih solin, Varstvo narave (Nature Conservation), Vol. 10, str. 63-71, Ljubljana.

Avtorjev naslov/Author's address:

Iztok GEISTER
Pokopališka 13
YU-64202 NAKLO